

Oost, West, thuis best

Arno Cuppen & Huberta Wiertsema

Najaar 2009 vertrokken Huberta en Arno uit Saint-Jean-Pied-de-Port voor de eerste etappe van hun pelgrimage naar Jeruzalem. In de Jacobsstaf 89 kon u lezen hoe ze Italië doorkruisten van Turijn tot Brindisi. September 2011 keerden ze terug naar deze havenstad om de oversteek naar de Balkan te maken en te eindigen op de grens van West en Oost.

Moeizaam manoeuvrerend vindt de veerboot uit Brindisi zijn plekje aan de smalle pier die helemaal alleen de haven vormt van Florë. De laadklep gaat naar beneden en de boot stroomt

leeg. Ook wij zetten onze eerste, onwennige, stappen. Met bedekte waarschuwingen in ons achterhoofd: 'Wat..., gaan jullie te voet door Albanië?' Bij de uitgang van de haven worden we opgewacht: 'Taxi, taxi.' Het klinkt meer als een bevel dan als een uitnodiging. We vinden het daarom minder erg dat we nog niet eens 'nee, dank u' kunnen zeggen in het Albanees. We schudden het hoofd en lopen door, het onbekende tegemoet.

Albanië

De oversteek maakten we met Red Star Ferries. In het land zelf zouden we maar weinig

'Meren als oases tussen gortdroge bergen'. Foto: Arno Cuppen

directe verwijzingen naar het communistische verleden zien. Albanië heeft het roer hard omgegooid en koerst nu op andere sterren. Op de gele sterren van de Europese Unie (EU), waarvan men graag lid wil worden, en op de *stars and stripes* van de VS, waar eerder veel Albanezen hun heil zochten. Maar één ster lijkt nog belangrijker, want concreter dan zulke politieke dromen: de ster van Mercedes Benz. We hebben echt nog nooit zoveel Mercedesen rond zien rijden als hier. Van tiendehands rammebakken tot de nieuwste, duurste versies. De tegenstellingen zijn enorm. Een kleine elite vaart wel op de nieuwe wind, en laat dat graag zien. Maar velen blijven achter in het kielzog van de vaart der volkeren, ronddobberend in schamele bootjes. Zoals de oude vrouw die met aandoenlijke zorg pakjes sigaretten rang-

schikt op een kleedje: haar ‘winkeltje’ in een winderig portiek. Of de boer die, in versleten pak gestoken, op zijn driewieler wat groente en fruit naar de markt in de stad brengt. Ook de crisis laat zijn sporen na. Zoals in het mooie, Italiaans aandoende dorpje in de verder armoedige heuvels. Op een terrasje vertellen de mannen hoe ze eerst goed verdienden in de bouw rond Florence, maar nu al enkele jaren zonder werk zitten.

We lopen twee dagen naar het noorden en buigen dan af naar het oosten, om langs de Shkumbin-rivier langzaam omhoog te lopen, richting Macedonië. Op de zesde dag bereiken we de pas en daarmee de grens. Een grens bezaaid met bunkers uit de communistische tijd. Voor ons – in de diepte – schittert het prachtige meer van Ohrid. Albanië ligt alweer ach-

'Langs de Shkumbin-rivier omhoog'. Foto: Arno Cuppen

ter ons. We denken terug aan het moment dat we wat nerveus van de boot stapten en staan nu om onszelf te lachen. Wat hebben we veel vriendelijkheid en gastvrijheid ontmoet. *Fale minderit*, dankjewel, Albanië.

Macedonië

In Ohrid komen we een echte zwerver uit Nederland tegen. Zijn naam klinkt dan ook als een eretitel: Den Doolaard. Hij heeft veel door de Balkan gereisd, wat hem tot tal van boeken inspireerde. Zoals *De bruiloft der zeven zigeuners* (1939), dat in Ohrid speelt. Hoe wij dat weten? Nou, 'gewoon', van Mishko, een Macedoniër die geboeid is door het werk van A. den Doolaard en daarover nu een tentoonstelling heeft gemaakt. Mishko spreekt goed Nederlands. Vele jaren geleden organiseerde hij zijn eigen 'inburgeringscursus', door in een bekende frietzaak in Arnhem te gaan werken. Ook Macedonië is arm. Velen zochten en zoeken hun heil daarom elders. In het sjofele provinciestadje Resen raken we verzeild in een bijzonder symbool daarvan: een megagroot hotel-restaurant. De trotse eigenaar, die vroeger in Duitsland heeft gewerkt, vertelt dat hij plaats heeft voor wel zeventhonderd gasten. Nu staat de feestzaal er triest verlaten bij. Wij hebben het rijk alleen. Maar komende juli zal er weer de ene bruiloft na de andere worden gevierd, met familie en vrienden uit de hele wereld.

Zondebok

Twée dagen later steken we de volgende grens over. En ook nu is meteen duidelijk dat we in een ander land zijn. Om te beginnen een veel rijker aandoend land, al weten we nu hoezeer dat op de pof leeft (en niet als enige ...). 'Weten jullie dat ze ons, Grieken, het zwarte schaap van Europa noemen?', vraagt Manolis. Tja, de crisis. Af en toe beginnen mensen er zelf over. Zoals de jongen bij de benzinepomp

waar we wat te drinken halen. 'Griekenland is een paradijs,' zegt hij, om zich heen wijzend, 'maar de politici ...' Dat wordt altijd en overal geroepen, maar hier zit er een grote kern van waarheid in. De Griekse politiek is vooral clientelistisch: de macht dient de machthebbers en hun getrouwen, niet het land. Manolis vertelt over een neef die een restaurant heeft in Nederland. Hij moet daar veel belasting betalen, maar ziet ook de voordelen van een veel beter functionerende overheid. Die uitruil is er in Griekenland nauwelijks en daarom kiest iedereen voor het eigen belang.

En zij zijn niet de enigen. Amerikaanse en Europese politici hebben zich decennialang in Griekse zaken gemengd, om het land voor het Westerse kamp te behouden. Europese banken hebben het land jarenlang met goedkope kredieten overspoeld, en het systeem daarmee alleen maar verder gecorrumpeerd. Het lijkt er daarom op dat Griekenland niet zozeer het zwarte schaap is, als wel de zondebok die – beladen met ons aller schuld – de woestijn wordt ingestuurd. Nieuwe ronde, nieuwe kansen, behalve dus voor de zondebok. Dat is heel triest voor die Grieken die ook vinden dat verandering nodig is. En wij zijn onderweg geen andere Grieken tegengekomen.

Nieuwlichters

We liepen nog nooit zo veel langs het water als hier, in Griekenland. Wat is dat heerlijk, ook omdat het nog zo warm is. Ongebruikelijk warm, horen we steeds. In het noorden schitteren prachtige meren als oases tussen de gortdroge, ruige bergen. Niet alleen voor ons zijn het pleisterplaatsen, maar ook voor tal van vogelsoorten. Bij Thessaloniki komen we weer bij de Middellandse Zee, buigen dan af naar de meren van Koronia en Volvi, en lopen dan vanaf Asprovalta weer dagenlang langs de Middellandse Zee. Wat geeft dat een enorm gevoel van vrijheid: zon, wind en water. Het breken

'Ouders met een klein kind op hun schouders'. Foto: Arno Cuppen

van de golven op het strand. Mooie plekken om te kamperen, zomaar ergens, als er maar drinkwater in de buurt is. Prachtige luchten als de zon weer even afscheid neemt. Grandioze sterrenhemels zodra het donker is.

Vanuit Kavala maken we een uitstapje naar de resten van de stad Philippi. Daar doopte de apostel Paulus, bijna tweeduizend jaar geleden, zijn eerste bekeerling op Europese bodem. Ja, ook toen kwam het gevaar uit het oosten. De Romeinse keizers bestreden het met alle geweld, want het nieuwe geloof dat er maar één God is, bedreigde hun positie. De nieuwlichters kregen hun kans toen er interne strijd om de macht ontstond. In 312 besloot ene Constantijn om zijn aanspraken op de troon kracht bij te zetten door onder het vaandel met het kruisteken te strijden. Hij won en het christen-

dom werd staatsgodsdienst. Om dat te onderstrepen verplaatste hij de keizerszetel van het heidense Rome naar Byzantium, dat later naar hem werd vernoemd: Constantinopel. Na de verovering door de Turken, in 1453, werd dat Istanbul.

Zwart-witbeelden

Griekenland en Turkije zijn aartsvijanden. Dat weet iedereen. Het is bijna een eeuw geleden dat men voor het laatst grootscheeps strijd voerde en halverwege werd men zelfs NAVO-bondgenoot, maar dat doet daar weinig aan af. Ook aan de grens tussen Kastanies en Edirne wordt het vijandbeeld zorgvuldig onderhouden. We lopen er door een corridor die doet denken aan het oude Berlijn. Aan beide einden staan wachtposten met machinegeweren. Of-

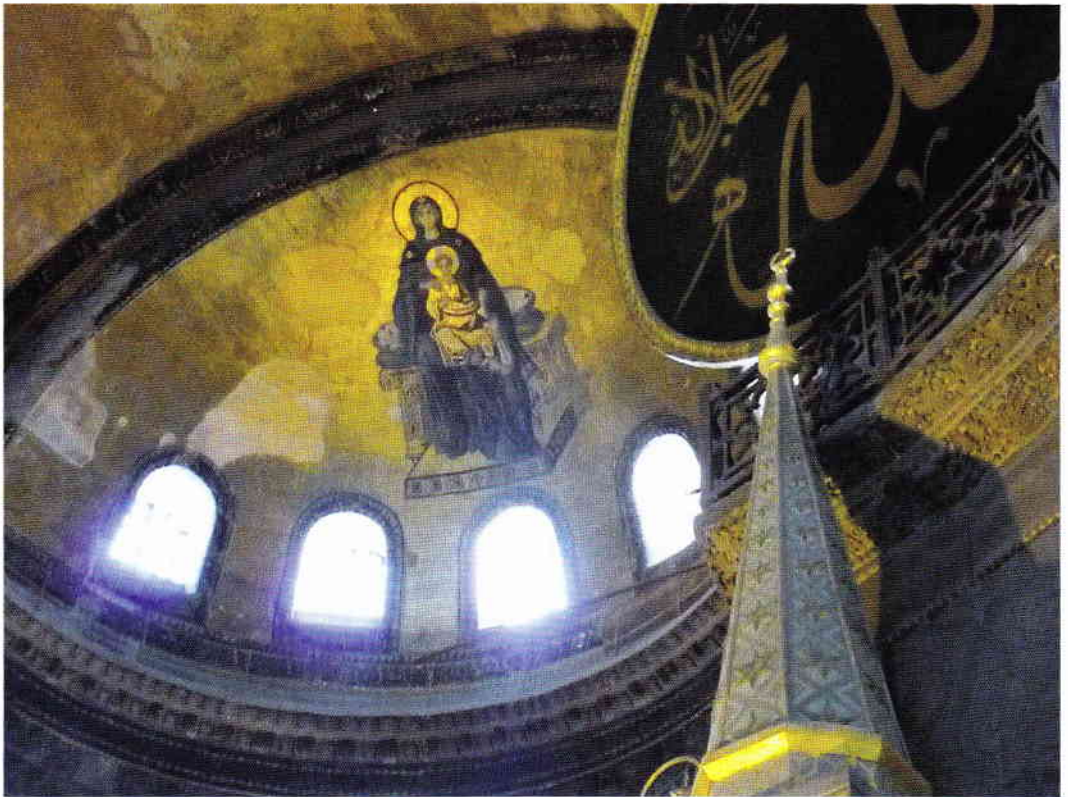
ficiëren in jeeps en limousines inspecteren de troepen. Het lijkt dat maar iemand verkeerd hoeft te kuchen en wij, arme pelgrims, lopen in een moordend kruisvuur. Maar niets is minder waar. Het is één groot toneelstuk. Hoe is het anders mogelijk dat we eerder die dag groepjes vluchtelingen tegenkwamen die 's nachts diezelfde grens zijn overgestoken? Ouders met een klein kind op hun schouders. Een doodzieke jongen, hangend tussen zijn kameraden. Trouwens, waren we niet al eerder een Grieks-Turkse grens overgestoken, bij de rivier de Nestos, tussen de Griekse provincies Macedonië en Thracië? Meteen daarna zagen we de eerste minaretten. In het puur Grieks aandoende stadje Xanthi liepen we ergens een hoek om en stonden ineens in een Turkse bazaar. Na de oorlog van 1920-1922 heeft er een enorme

volksverhuizing plaatsgevonden van Griekse en Turkse minderheden naar hun 'eigen' land. Maar toch hebben velen, om welke redenen dan ook, besloten om niet te verhuizen. Verdorie, weer een barstje in dat zo heldere zwart-witbeeld.

Tja, en als Turkije dan ook nog eens EU-lid wordt... Maar, zeggen velen, Turkije hoort daar helemaal niet bij. Het is immers vooral islamitisch en onderontwikkeld...

Als we in Edirne aankomen lijkt dat beeld te worden bevestigd. Een woud van minaretten prikt de lucht in, over de stad hangt de geur van armoede door het stoken van goedkope steenkool en in de bazaar lijkt de tijd stil te staan.

Maar als we na acht dagen lopen door het schijnbaar eindeloos voort golvende Turkse

Aya Sophia, Minbar en Maria. Foto: Arno Cuppen

Thracië toch nog vrij plotseling de buitenwijken van Istanbul binnenstappen, vallen we van de ene verbazing in de andere. Overal wordt gebouwd: kantoorkolossen, megawinkelcentra, enorme stadswijken, autowegen, metrolijnen. Istanbul transformeert zichzelf op een gigantische schaal en in een duizelingwekkend tempo. We lopen er doorheen als door het oog van een orkaan: euforisch, ook omdat je elk moment verwacht opgepakt en meegesleurd te worden.

Breukvlak

Is Turkije ‘Oost’ of ‘West’? Istanbul, het economische hart van Turkije, ligt deels in Europa. De Turkse grondwet is gebaseerd op die van Zwitserland. De islam komt uit dezelfde bron als het christendom. En beide religies hebben de politiek altijd sterk beïnvloed. Een onderliggende vraag is natuurlijk: zie je verschillen vooral als een bedreiging voor je eigen identiteit, of als een stimulans voor verdere ontplooiing?

Beelden, beelden. Op onze eerdere pelgrimstochten reisden we langs beelden die belangrijke pelgrimplaatsen markeren, zoals de schitterende timpanen en kapitelen van Vézelay, Santiago of – vorig jaar – San Antimo. Nu reisden we vooral langs beelden die Oost en West van elkaar hebben. De Balkan ligt immers al eeuwenlang op het breukvlak van die twee werelden. De regio wordt daarom wel vergeleken met een kruitvat. Niet zelden met de suggestie dat daar toch wat primitieve lui wonen die elkaar om het minste of geringste opblazen. Voor het gemak wordt dan vergeten dat ook de omstanders vaak ijverig buskruit aanslepen, omwille van hun eigen belangen.

We gebruiken beelden om ons te kunnen verhouden met de werkelijkheid, en om ons te laten inspireren. Maar beelden kunnen ook een eigen leven gaan leiden of worden gema-

nipuleerd om een ander te schaden. Daarom verbiedt de Koran afbeeldingen van Allah (God), zoals ook de vroegchristelijke kerk dat deed: voor je het weet dansen mensen immers om een Gouden Kalf.

Verbonden

Een bekend gezegde is: ‘Je ziet de wereld zoals jij bent’. Als je je bij jezelf thuisvoelt zul je je ook eerder in de wereld thuisvoelen. En andersom: in negatieve beelden over een ander zitten vaak stukken die je in jezelf dwars zitten. Die onrust leggen we liever buiten ons, en maken we collectief, in de vorm van gouden kalveren of vijandbeelden: eerst de Joden, dan de Duitsers, vervolgens de Russen, en nu de moslims. Maar onze grote opdracht is niet om te kiezen tussen de één of de ander, Oost of West. Maar om thuis te komen, bij onszelf, in verbondenheid met anderen.

Voor ons was het ook daarom weer een leerzame etappe, op een nog lange weg. En dat we ons op die etappe ‘thuis’ konden voelen, kwam niet in het minst door de grote gastvrijheid die we hebben ervaren, in de vorm van cadeautjes, vriendelijkheid, onderdak, hulp, of weer een oprecht ‘Welkom’ als we ergens een dorp inliepen.

Een paar kilometer voor de Bosporus gaan we nog een grens over. Een onzichtbare. Ineens zien we toeristen lopen, hangen er menukaarten voor onze neuzen, en worden we in het Engels aangesproken. De magie van onze reis verbleekt, al genieten we nog wel van onze aankomst. Daar, aan de overkant van het water, ligt Azië. Daar gaan we de volgende keer verder. We dwalen nog vijf dagen als toerist door deze fascinerende stad. Dan nemen we afscheid. Een afscheid met de belofte van een weerzien. ●

Verder lezen? Kijk op www.esprituduchemin.org/Nederlands/Jeruzalem.